

Complexnummer: 531341

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Fort Uitermeer

Aantal complexonderdelen

7

Monumentnummers van complexonderdelen

531342, 531343, 531344, 531345, 531346, 531347, 531349

Woonplaats

Weesp

Gemeente

Amsterdam

Provincie

Noord-Holland

Locatie van het hoofdobject

Weesp, Fort Uitermeer

Complexomschrijving

Cluster 4. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

FORT UITERMEER

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l'épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaamd. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

FORT UITERMEER

Inleiding complex

FORT UITERMEER ligt ten zuidoosten van de vestingstad Weesp, waar de Broekdijk en de 's-Gravelandsche Vaart de rivier de Vecht bereiken. Aanvankelijk lag hier een aarden schans. De schans wordt reeds genoemd in stukken uit 1589. Daarin is sprake van reparatie van het aardwerk met de naam Uitermeer. De schans hoorde tot de Utrechtse Linie, die in de 17de eeuw in de Oude Hollandse Waterlinie werd opgenomen. In 1672 werd de aarden schans versterkt. In 1673 vond een ingrijpende verandering plaats: de schans werd vervangen door een gebastioneerd fort. Er kwam in dat jaar een nieuwe schutsluis in de 's-Gravelandsche Vaart tot stand, waar het nieuwe fort omheen werd gebouwd. De schutsluis had een civiele functie om bootjes van en naar de Vecht te schutten, maar ook een belangrijke inundatiefunctie. De hoofdfunctie van Fort Uitermeer was de verdediging van de sluis. Ook verdedigde het fort verschillende lineaire accessen. In 1726 en 1773 werd Fort Uitermeer nogmaals versterkt en begin 19de eeuw werd het fort deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In dat verband kwam in 1845 de bomvrije toren tot stand. Deze had de functie van réduit, een plek waar de manschappen zich ter verdediging konden terugtrekken wanneer de andere delen van het fort niet meer te houden waren. De constructie van het torenfort Uitermeer was onderdeel van een bouwcampagne van torenforten langs de rivieraccessen onder leiding van de genieofficier Merkes van Gendt. Vanwege de uitvinding van het getrokken geschut en later de brisantgranaat bleken torenforten echter al snel kwetsbare doelen. Daarom werd de toren van Uitermeer in 1876 gedeeltelijk gesloopt en vervolgens aangeaard. In 1878 sloopte men ook de uit 1673 daterende schutsluis en verving deze door een nieuwe sluis aan de noordoostzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

van het fort. De 's-Gravelandsche Vaart werd daartoe omgeleid. Er kwamen ook een sluiswachterwoning en, in de dijk aan de Vecht, een draaibrug tot stand. De ophaalbrug over de schutsluis dateert uit 1888. Aan het fort werd in 1885 een aantal bomvrije gebouwen toegevoegd. De uit 1874 daterende spoorlijn Amersfoort-Amsterdam werd inmiddels ook vanaf het fort verdedigd. In 1913 werd Fort Uitermeer een onderdeel van de Stelling van Amsterdam om in 1922 terug te keren binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Anekdotisch is het verhaal dat Jacques P.Thijssen in 1915 (mobilisatietijd!) tijdens zijn studies voor het Verkadealbum 'De Vecht' door de infanterieleiding werd opgepakt. Hij had aantekeningen en schetsen gemaakt van het torenfort bij Uitermeer, dat 'als een groot wit kasteel uit de rivier verrijst'. Tegen de beloftes in verscheen een aquarel van het torenfort in het album, hetgeen forse opschudding bij de legerleiding veroorzaakte.

Rondom Fort Uitermeer ligt een groot aantal betonnen werken. Dit hield verband met het feit dat de traditionele fortificaties al vanaf het einde van de 19de eeuw verouderd waren. Als gevolg van de verbetering van het geschut kon namelijk van steeds grotere afstand effectief doel worden getroffen. Daarom legde men gedurende de mobilisatieperiodes van 1914-1919 en 1939-1940 langs de hele Nieuwe Hollandse Waterlinie, destijds deel uitmakend van het 'Oostfront van de Vesting Holland', verdedigingswerken buiten de forten aan. Ze bestonden uit veldwerken, betonnen schuilplaatsen, geschutskazematten, tankversperringen enzovoorts en werden in groepen of lineaire stellingen aangelegd of als solitaire elementen ter hoogte van een acces. Fort Uitermeer werd tussen 1914 en 1919 nog niet versterkt met vooruit geschoven werken. Dat gebeurde wel rond 1934 en tijdens de mobilisatieperiode van 1939-1940. Er kwam een groot aantal betonnen werken tot stand, zoals kanon- en mitrailleurkazematten (waarvan op Fort Uitermeer een betonblok behorende tot een gietstalen koepelkazemat resteert), groepsnesten en groepsschuilplaatsen. Deze stonden in directe relatie met werken op het iets zuidelijker gelegen Fort Hinderdam en tot de lineaire accessen noordelijk en oostelijk van het fort. Tot de accessen behoorden de van oudsher te verdedigen lokale wegen en dijken, maar inmiddels ook de spoorweg Amersfoort-Amsterdam (1874) en de uit 1927 daterende provinciale weg Weesp-Hilversum.

Ten tijde van de Koude Oorlog, in de jaren vijftig van de 20ste eeuw, kreeg Fort Uitermeer de functie van munitieopslag. De aardwerken werden grotendeels geëgaliseerd en de gracht gedeeltelijk gedempt. Er kwam een nieuwe ingang in de vorm van een dam aan de oostkant (oorspronkelijk de frontzijde!). De dam kwam in plaats van de oorspronkelijke toegangsbrug aan de noordwestzijde van het forteiland. Het torenfort werd deels afgebroken, de toren is daarbij gedeeltelijk opgeblazen en verviel tot een ruïne. Op het terrein verzezen magazijnen die in de volksmond de naam 'plofhuisjes' kregen. Bij Koninklijk Besluit van 28 oktober 1959 werd Uitermeer officieel als vestingwerk opgeheven.

Rond het jaar 2000 zijn ten behoeve van een toeristisch-recreatieve functie plannen voor restauratie en consolidatie van het fort en de diverse bouwwerken gemaakt. Er zijn ook enkele nieuwe gebouwen geplaatst. Vervolgens - in de jaren 2003-2006 - hebben belangrijke restauraties plaatsgevonden, waarbij ook de toren voor een deel is hersteld.

Het Fort Uitermeer heeft een complexe bouwgeschiedenis. Binnen de fortgracht resteren enkele (restanten van) bouwwerken uit zowel de Oude als de Nieuwe Hollandse Waterlinie en is de contour van het 17de-eeuwse gebastioneerde fort nog deels herkenbaar. Bij de werkzaamheden zijn de belangrijke restanten van de 17de-eeuwse schutsluis 'boven water' gekomen. De ruïne van de toren en het enige nog (deels) resterende gebouw uit 1885 - een kanonremise - en een betonblok van een koepelkazemat zijn geconsolideerd. Enkele van de 'plofhuisjes' uit de jaren vijftig zijn gerestaureerd.

Ligging en relatie met andere complexen

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het complex FORT UITERMEER ligt in het noordelijke deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie aan de grens van de inundatievelden tussen de vestingsteden Weesp en Naarden (Naardermeer). Er bestaat een directe relatie tussen Fort Uitermeer en de complexen Fort Hinderdam en de Betonnen Werken Uitermeer-Hinderdam. Fort Uitermeer ligt geheel binnen de contouren van dit laatste complex, Fort Hinderdam er direct tegenaan. De forten vormden de spil van de verdediging van de in het gebied gelegen sluizen en/of lineaire accessen. De betonnen werken in het gebied zijn voorzien van de letters U of H, naar gelang het vak, waaronder ze ressorteerden: Uitermeer of Hinderdam. De complexen Fort Uitermeer, Fort Hinderdam en de Betonnen Werken Uitermeer-Hinderdam zijn op macroniveau met elkaar verbonden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, op mesoniveau vanwege de verdediging van dezelfde werken en accessen en op microniveau als bij elkaar behorende kazematten en schuilplaatsen ter verdediging van een specifiek onderdeel. Een goed voorbeeld zijn de drie bij elkaar behorende V.I.S.-kazematten ter verdediging van de provinciale weg Weesp-Hilversum. Daarvan stond er één in het (inundatie)veld en één op elk van de forten. Ten noorden van de complexen Fort Uitermeer, Fort Hinderdam en de Betonnen Werken Uitermeer-Hinderdam liggen de complexen Betonnen Werken Muiden-Muiderberg en Betonnen Werken Muiden. De onderlinge relatie is vooral gelegen op het macroniveau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en op mesoniveau (op onderdelen) in de verdediging van de rivier de Vecht en de Vechtdijken, die de westelijke grens van de Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde.

De drie complexen en de beide forten behoorden in mei 1940 organisatorisch en logistiek tot de Groep Naarden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De Betonnen Werken Muiden-Muiderberg en de Betonnen Werken Muiden behoorden tot het vak Muiden, de overige tot het vak Weesp.

Omschrijving complex

Het complex FORT UITERMEER ligt in het noordelijke deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en bestaat uit een in oorsprong 17de-eeuws, gebastioneerd fort waarop en waaromheen bouwwerken uit diverse perioden staan. De bouwwerken samen weerspiegelen de gewijzigde functies en veranderende inzichten in militair-strategisch opzicht van de 17de eeuw tot de jaren vijftig van de 20ste eeuw. Het fort behoorde achtereenvolgens tot de Utrechtse Linie en de Oude Hollandse Waterlinie, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, tijdelijk tot de Stelling van Amsterdam en uiteindelijk tot het Oostfront van de Vesting Holland. Van het gebastioneerde, 17de-eeuwse fort is de contour van de hoornwerken aan de oostzijde nog herkenbaar. Voorts staan er een geconsolideerde ruïne van de toren uit 1845 en een restant van een kanonremise uit 1885 en zijn de restanten van de 17de-eeuwse schutsluis bij de consolidatie en restauratie van het fort in 2005-2006 opgegraven. De schutsluis vormt het hart van het fort en ligt precies in het verlengde van de 's-Gravelandsche Vaart, die voorheen door het fort heen liep. De vaart werd in 1878 binnen het fort gedempt en omgeleid via de oost- en noordzijde. De toren staat aan de noordzijde op het forteiland, de resten van de schutsluis liggen daar iets oostelijk van. De toren is afzonderlijk omgracht. Het water staat hier sinds 2006 weer in een open verbinding met de Vecht. De kanonremise bevindt zich aan de zuidoostzijde van het fort; het betonblok van de gietstalen koepelkazemat aan de oostzijde.

Over de sluis ligt een ophaalbrug en ernaast staat de sluiswachterswoning. Verder is er een kleine draaibrug in de Vechtdijk, ten behoeve van de doorvaart van de geschutte schepen vanuit de vaart en de fortgracht naar de Vecht v.v. De schutsluis dateert uit 1878 en heeft zowel een civiele als militaire (inundatie)functie.

Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelplaatsen. Van groot belang zijn echter wel de waterwerken, zoals de gracht rond het Fortcomplex met de omleiding van de 's-Gravelandsche Vaart met sluis, de weer uitgegraven gracht rond de toren en dito sluis. Hierdoor is er ook een weer duidelijk waarneembare zichtlijn van deze 17de-eeuwse sluis naar de vaart, die in 1878 werd omgeleid naar de nieuwe sluis in de fortgracht. Van een specifieke aanleg binnen de fortgracht van Fort Uitermeer is echter geen sprake meer: alle aardwerken zijn in de jaren vijftig van de 20ste eeuw geëgaliseerd. Als in de jaren '50 van de 20ste eeuw toegevoegde onderdelen kunnen gelden de munitiemagazijnen of 'plofhuisjes'.

De bescherming van het complex FORT UITERMEER betreft de volgende complexonderdelen

- RUÏNE VAN DE TOREN
- RESTANT BOMVRIJE KANONREMISE
- RESTANT SCHUTSLUIS
- BETONBLOK GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G
- DRAAIBRUG
- SCHUTSLUIS en OPHAALBRUG
- FORT-, SLUIS- EN BRUGWACHERSWONING

Waardering complex

Het complex FORT UITERMEER is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw)

Het complex is een voorbeeld van een omgracht fort uit de 17de eeuw waarbinnen diverse bouwwerken resteren uit de 17de eeuw, uit 1845 en van rond 1885, maar waarvan de aardwerken zijn geëgaliseerd en waarvan geen specifieke aanleg meer herkenbaar is. Het complex was bedoeld voor verdediging van de schutsluis met inundatiefunctie en ter meervoudige accesverdediging.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Betonnen Werken Uitermeer-Hinderdam, Fort Hinderdam en de accessen rivier de Vecht, 's-Gravelandsche Vaart, provinciale weg Hilversum-Weesp en de spoorlijn Amersfoort-Amsterdam. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Daarbij is hier sprake van een gave relatie met het

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

schootsveld en het inundatieveld.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde verdedigingswerken die dienden ter afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Archeologische waarden vanwege mogelijk in de bodem aanwezige sporen van aard- en waterwerken, loopgraven en dergelijke.

* Het complex is zeldzaam vanwege de aanwezigheid van één van de oudste bewaarde bomvrije torens in Nederland en de restanten van de 17de-eeuwse schutsluis met inundatiefunctie als voorloper van de 19de-eeuwse sluis met dezelfde functie en de bijbehorende sluis-, brug- en fortwachterswoning, die nu ten noorden van het fort zijn gelegen.

* Het complex is redelijk gaaf bewaard omdat (onderdelen uit) de verschillende bouwperiodes van het fort nog herkenbaar aanwezig zijn, maar ze ten dele zijn gesloopt of geslecht. Gedeeltelijke restauratie heeft echter belangrijk bijgedragen aan consolidering.

Monumentnummer*: 531342

Status rijksmonument
Inschrijving register* 31 oktober 2014
Kadaster deel/nr 82726/174

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Weesp Amsterdam Noord-Holland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Weesp Fort Uitermeer

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Weesp G 649

Omschrijving**

Cluster 4. Ruïne van toren.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

RUIËNE VAN DE TOREN als markantste gebouwde onderdeel van het Fort Uitermeer. Fort Uitermeer kent een aantal bouwperiodes van de 17de tot en met de 20ste eeuw, waaruit enkele bouwwerken resteren. De toren aan de noordzijde van Fort Uitermeer dateert uit 1845. Het had de functie van reduit, een plek waar de manschappen zich ter verdediging konden terugtrekken als de rest van het fort niet meer te houden was. Het torenfort Uitermeer was onderdeel van een bouwcampagne van torenforten langs de rivieraccessen onder leiding van de genieofficier Merkes van Gendt. De torens van de torenforten waren 'bomvrij' gebouwd. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber. De torens hebben gewoonlijk een ongeveer cirkelvormig grondplan met een diameter van enkele tientallen meters. Ze werden oorspronkelijk omgeven door een droge of een natte gracht en waren opgenomen in een omringend aardwerk met wal(len). Ze zijn twee of drie verdiepingen hoog en bestaan uit zwaar - meters dik - metselwerk. Uitgangspunt was dat de ronde vorm goed bestand was tegen inslagen van kanonvuur, terwijl de defensieve kracht naar alle richtingen min of meer gelijkwaardig kon zijn. Door opstelling van ver reikend geschut bovenop de torens - waar tevens de uitkijk was gevestigd - dacht men in een gunstige verdedigende positie te verkeren. Voor de nabije verdediging dienden (talrijke) geweer- en geschutsopeningen. Het torenfort op Uitermeer is een van de eerste torenforten die in Nederland zijn gebouwd. Er werd een separate natte gracht omheen gegraven, die in rechtstreekse verbinding stond met de Vecht. Over de gracht lag een ophaalbrug. Omdat vanwege de verbetering van het geschut en later de uitvinding van de brisantgranaat ook de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

toren op Uitermeer al snel een kwetsbaar object bleek, werd het bouwwerk in 1876 ontdaan van de borstwering en geschutsopstellingen. De gracht werd gedempt, de ophaalbrug afgebroken en de toegang dichtgemetseld. Tegen de toren kwam een nieuw wachtgebouw. Zowel de toren als het wachtgebouw werd aan de oostzijde (de frontzijde) aangeaard.

Alle aardwerken, inclusief die bovenop de gebouwen, zijn verwijderd of geëgaliseerd in de jaren 1954-1955, toen het fort door defensie in gebruik werd genomen als munitieopslagterrein. Ook is destijds de gracht deels gedempt en de toren nog verder gesloopt, waardoor het in ruïneuze toestand geraakte. De ruïne is intussen geconsolideerd. Het wachthuis is verdwenen, maar ondergronds resteren de fundamenteën. De huidige toegang tot het fort bevindt zich ter plaatse van de ingang van het wachthuis, maar deze is verbreed en verhoogd. De ruimtes in de toren zijn merendeels open door het grotendeels ontbreken van binnenmuren, maar daar waar de binnenmuren resteren, fungeren ze als slaap- en overwinteringsplaats voor vleermuizen. Bij de restauratie en consolidatie van het fort rond 2003-2006 is de separate gracht weer teruggebracht en is ook de directe verbinding met de Vecht hersteld.

Omschrijving

RUIÏNE VAN DE TOREN van het Fort Uitermeer, gelegen aan de noordzijde van het forteiland. Het is een cirkelvormig bakstenen gebouw uit 1845, voorzien van dikke muren en schietgaten van verschillende afmeting op elk van de verdiepingsniveaus. Rondom de voormalige open binnenplaats bevinden zich de restanten van de ruimtes voor de manschappen, oorspronkelijk twee verdiepingen hoog, maar nu zonder tussenvloeren en binnenmuren. De bovenste verdieping heeft gedeeltelijk betonnen en deels nog de gewelfde gemetselde plafonds. Het fort was als bomvrij gebouw bedoeld en daarom zijn zowel de muren als gemetselde plafonds ruim een meter dik. Van twee van de ruimtes resteren de binnenmuren. Ook zijn er nog enkele oorspronkelijke details, zoals druipkokers die het regenwater moesten opvangen. Aan de zuidwestzijde van het torenfort is een ingang, afgesloten door een hekwerk (niet-oorspronkelijk). Deze ingang ligt ter plaatse van een uit 1846 daterend wachthuis waarvan de fundamenteën zichtbaar zijn geworden bij het uitgraven van de gracht. De oorspronkelijke ingang, waar ook de ophaalbrug naar toe leidde, ligt meteen rechts hiervan. Bij de restauratie in de jaren 2003-2006 is de gedempte fortgracht uitgegraven waardoor de toren nu weer in het water staat.

Waardering

De RUIÏNE VAN DE TOREN is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw) Het betreft hier een toren van een torenfort bij een rivieraccess, gebouwd onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt en daterend uit 1845.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is zeldzaam omdat er slechts tien bomvrije torens in Nederland resteren, waarvan deze als enige als ruïne bewaard is.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Het onderdeel is matig gaaf bewaard omdat het, deels afgebroken zijnde en later opgeblazen, is geconsolideerd als ruïne, maar mede hierdoor ook goed herkenbaar is als bomvrije toren.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531343

Status rijksmonument
Inschrijving register* 31 oktober 2014
Kadaster deel/nr 82727/1

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Weesp Amsterdam Noord-Holland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Weesp Fort Uitermeer

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Weesp G 649

Omschrijving**

Cluster 4. Restant bomvrije kanonremise.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

RESTANT van een BOMVRIJE KANONREMISE als gebouwd onderdeel van het Fort Uitermeer. Fort Uitermeer kent verschillende bouwperiodes van de 17de tot en met de 20ste eeuw, waaruit enkele bouwwerken resteren. De bomvrije remise kwam in 1885 tot stand, toen het fort met een aantal bomvrije gebouwen werd versterkt. De remise diende voor het stallen van geschut en de legering van een klein aantal manschappen. In oorsprong was de remise aangeaard en gold naar de toenmalige maatstaven als bomvrij. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber. Door de uitvinding van de brisantgranaat in 1885 was hier van een bomvrije situatie direct al geen sprake meer en konden gebouwen van dit type reeds als verouderd worden beschouwd.

Rond 1954-1955, toen Fort Uitermeer door het ministerie van Defensie in gebruik werd genomen ten behoeve van munitieopslag, is

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

het gehele terrein geëgaliseerd en ontdaan van alle aardwerken, inclusief die bovenop de gebouwen. Bij de restauratie en consolidatie van Fort Uitermeer, in de jaren 2003-2006, is de kanonremise geconsolideerd en zijn onder meer nieuwe deuren (naar oorspronkelijk model) aangebracht. Een uitbouw aan de achterzijde, waarin zich de privaten bevonden, is verwijderd. De aarddekking is gedeeltelijk teruggebracht. De remise is nu een slaap- en overwinteringsplaats voor vleermuizen.

Omschrijving

Geconsolideerd RESTANT van een BOMVRIJE KANONREMISE uit 1885, zuidoostelijk op het forteiland gelegen. Het is een nagenoeg rechthoekig bakstenen gebouw van één bouwlaag, deels voorzien van een kelder, oorspronkelijk dienende als waterreservoir. Het gebouw was oorspronkelijk aangeaard aan de frontzijde. De keelzijde was ongedekt en is van links naar rechts voorzien van drie enkelvoudige deuren en twee dubbele opgeklampte deuren, allemaal voorzien van driedubbele ontlastingsbogen. De enkelvoudige deuren werden in oorsprong door vensters met luiken geflankeerd, maar deze zijn dicht gemetseld. Achter de dubbele deuren stonden de kanonnen en het overig geschut gestald, achter de overige waren ruimten voor manschappen. In het interieur bevinden zich diverse, van segmentboogvormige gewelven voorziene ruimtes met dikke baksteenmuren (bomvrij). Het gebouw is bij de recente consolidatie deels aangeaard en deels van een betonnen dak voorzien.

Waardering

Het RESTANT van de BOMVRIJE KANONREMISE is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft het hier een onderdeel uit de periode 1871-1886 dat een voorbeeld is van een bomvrij bouwwerk uit 1885.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is een voorbeeld van een gebouw uit de bouwperiode 1871-1886 toen aan veel forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zogenoemde bomvrije gebouwen werden toegevoegd met toepassing van vergelijkbare bouwmaterialen, indeling en detaillering. Het gebouw resteert als enig onderdeel van de bouwactiviteiten die in 1885 op Fort Uitermeer plaatsvonden.

* Het onderdeel is matig gaaf bewaard omdat het na opzettelijke ontmanteling als (geconsolideerd) restant herkenbaar bleef als kanonremise en manschappenverblijf.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531344

Status rijksmonument
Inschrijving register* 31 oktober 2014
Kadaster deel/nr 82724/77

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Weesp Amsterdam Noord-Holland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Weesp Fort Uitermeer

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Weesp	G			641
Weesp	G			611
Weesp	G			621
Weesp	G			639
Weesp	G			640
Weesp	G			615

Omschrijving**

Cluster 4. Restant schutsluis.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

REstant van een SCHUTSLUIS uit 1673, die de 's-Gravelandsche Vaart verbond met de Vecht en die verdedigd werd door middel van een aarden schans en later door een gebastioneerd fort. Fort Uitermeer kent een aantal bouwperiodes van de 17de tot en met de 20ste eeuw, waaruit enkele bouwwerken resteren. Als onderdeel van een bouwcampagne in de Oude Hollandse Waterlinie werd de voormalige aarden schans Uitermeer in 1673 gewijzigd in een gebastioneerd fort. Het fort lag om de monding van de 's-Gravelandsche Vaart heen. Daarin kwam in 1673 een schutsluis tot stand. De sluis had niet alleen een civiele functie om vaartuigen van en naar de Vecht te schutten, maar ook een belangrijke inundatiefunctie. Het verdedigingssysteem van de Oude Hollandse Waterlinie was, naast het systeem van forten, schansen en vestingsteden, gebaseerd op het onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Dit systeem is in de Nieuwe Hollandse Waterlinie sterk verfijnd door middel van een ingenieus systeem van sluizen, duikers, dammen, keerkaden, dijkcoupures, enzovoort. Daarmee kon het noodzakelijke waterpeil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd worden.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Deels werd daarvoor gebruik gemaakt van bestaande civiele waterhuishoudkundige bouwwerken. Soms werden de werken (sterk) aangepast aan de militaire eisen. Ook werd een groot deel van de werken speciaal ten behoeve van de Nieuwe Hollandse Waterlinie gebouwd. De 17de-eeuwse schutsluis van Fort Uitermeer werd in 1815, bij het begin van de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, in het systeem opgenomen en heeft daarin tot 1878 in zowel civiel als militair opzicht dienst gedaan. De verdediging van de schutsluis was ook de hoofdfunctie van Fort Uitermeer. Dat bleef zo nadat in 1878 een nieuwe sluis buiten de fortgracht werd gebouwd en de 's-Gravelandsche Vaart langs de oostzijde werd omgeleid. De noordelijke monding van de vaart werd gedempt en de 17de-eeuwse schutsluis ten dele gesloopt. Rond 2005-2006 werden de restanten van de sluis opgegraven en opgenomen in het consolidatie- en herstelplan van het fort ten behoeve van een recreatieve en wandelfunctie.

\t

Omschrijving

RESTANT van een SCHUTSLUIS uit 1673, centraal gelegen op het forteiland en bestaande uit een enkelvoudige sluiskom met gemetselde sluismuren, voorzien van hardstenen neuten op plaatsen waar de constructie extra stevigheid behoefde. De sluis meet grofweg 25 x 3,75 m. De neuten zijn ondermeer aanwezig ter hoogte van de schotbalksponningen in het midden van de sluiskom. Mede aan dit onderdeel - juist op deze plaats - is de militaire functie van de sluis afleesbaar: door middel van het inlaten van houten (schot)balken in de sponningen kon het water worden opgestuwd, doorgelaten of tegengehouden ten behoeve van de inundaties. De sluis ligt in het verlengde van de 's-Gravelandsche Vaart, die in oorsprong rechtdoor liep en vanuit het fort uitmondde in de Vecht. De 's-Gravelandsche Vaart werd in 1878 omgeleid langs de oostzijde en noordzijde van het fort, wat tevens de inleiding was voor verdere vernieuwingen aan het fort.

Waardering

Het RESTANT van de SCHUTSLUIS uit 1673 is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), maar dateert uit de Oude Hollandse Waterlinie. Het onderdeel uit 1673 is een voorbeeld van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie, van 1815 tot 1878 dienende als inundatiesluis.
- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex. Fort Uitermeer is primair als verdediging van deze sluis gebouwd.
- * Het onderdeel is relatief schaars omdat het een restant is van een 17de-eeuwse sluis die het functioneel middelpunt vormde van het Fort Uitermeer, waarvan de primaire functie de verdediging van deze sluis was.
- * Het onderdeel is matig gaaf bewaard doordat de 17de-eeuwse sluiskom als zodanig, ondanks opzettelijke ontmanteling, nog herkenbaar is, inclusief de schotbalksponningen ten behoeve van de inundatiefunctie.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531345

Status rijksmonument
Inschrijving register* 31 oktober 2014
Kadaster deel/nr 82724/83

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Weesp Amsterdam Noord-Holland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Weesp Fort Uitermeer

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Weesp G 621

Omschrijving**

Cluster 4. Betonblok koepelkazemat.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BETONBLOK van GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G aan de oostzijde van Fort Uitermeer. In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels waren gering van omvang (gunstig i.v.m. zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. afschampen treffers en sterkte), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij DEMKA) werd echter gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1,75 m en dikten van 10-17 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 tot W 21-28. Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies zogenoemde Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk ca. 150) en de Nieuwe Hollandse Waterlinie (ca. 80). De gebruikelijke constructie van gewapend beton met een of meer vaste geschutsopeningen was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak bezat. Standaard Koepelkazematten werden uitgerust met een zware mitrailleur als bewapening. De meeste koepels zijn geplaatst in Standaard Koepelkazematten Type G. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - ten dele door ze

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

op te blazen - om ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog meestal alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete koepelkazematten zeldzaam, maar ze komen nog voor op Fort Vechten (2), op Fort Everdingen (1) en ten noorden van Fort Uitermeer (1).

Omschrijving

Aan de oostzijde van Fort Uitermeer gelegen BETONBLOK van GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G, bestaande uit een relatief laag, rechthoekig gewapend betonnen bouwwerk (ca. 7.00 x 6.50 x 2.20 m; b x d x h), met een afgeschuind gedeelte aan de frontzijde en aan de achterzijde een uitsparing in het beton om de niet meer aanwezige koepel te kunnen betreden. Het betonblok van de Gietstalen Koepelkazemat type G ligt aan de oostzijde van de Kreugerlaan (de oude omleidingsweg), in het restant van de fortwal.

Waardering

Het BETONBLOK van GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G op Fort Uitermeer is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een restant van een op een fort gebouwde kazemat uit 1939-1940.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel heeft zeldzaamheidswaarde omdat het gros van de Gietstalen Koepelkazematten geheel verdwenen is.

* Het onderdeel is, ondanks moedwillige ontmanteling tijdens de Tweede Wereldoorlog, redelijk gaaf bewaard en laat zich goed in zijn oorspronkelijke functie herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531346

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	31 oktober 2014
Kadaster deel/nr	82724/62

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Weesp	Amsterdam	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Fort Uitermeer, Weesp	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Weesp	G			653

*Omschrijving***

Cluster 4. Draaibrug.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

DRAAIBRUG die vanaf de noordzijde toegang geeft tot het Fort Uitermeer en die vermoedelijk dateert uit 1878. De brug is eerst aan de westzijde, dicht bij het torenfort aangelegd, maar werd later in noordelijke richting verplaatst of vervangen om twee delen van de rivierdijk met elkaar te verbinden. Destijds was er nog geen landtong (in feite de oude rivierdijk), zoals nu, maar werd een overbrugging van de fortgracht naar de rivierdijk gemaakt. Het ophalen of verwijderen / vernietigen van bruggen is sinds de oudheid een probaat middel om indringers te weren. Niet alleen werd zo de doorgang of overtocht over een waterloop, een droge of een natte gracht of een terreindiepte belemmerd of vertraagd, maar ook moest een aanvaller zelf zorgen voor middelen om de barrière eventueel zelf te nemen. Houten bruggen waren relatief snel te vernietigen, desnoods door ze in brand te steken. Stenen en betonnen bruggen vergden een grotere en meer tijdrovende ingreep, al kon een springlading soms snel het gewenste effect sorteren. Met de komst van ijzeren bruggen - in de loop van de 19de eeuw op grote schaal toegepast in vele verschillende varianten - bleef de tweede mogelijkheid bestaan, maar verdween de eerste. Het opblazen van bruggen was kapitaalvernietiging en gebeurde alleen in uiterste noodzaak. Een manier waarop ijzeren bruggen afgesloten konden worden was die van het uitnemen of ontoegankelijk maken van (kleine) delen ervan. De draaibrug is gelijktijdig gebouwd met de schutsluis met ophaalbrug en sluiswachterswoning in de omgeleide 's-Gravelandsche Vaart. De draaibrug gaf doorvaart aan vaartuigen die vanaf de Vecht naar de schutsluis voeren en omgekeerd. In militair-strategisch opzicht had een draaibrug het voordeel ten opzichte van een ophaalbrug dat deze in geopende toestand moeilijk te treffen was door vijandelijk vuur.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Omschrijving

Vermoedelijk uit 1878 daterende, kleine DRAAIBRUG over de noordelijke fortgracht van Fort Uitermeer met een wegdek van afneembare houten balken op ijzeren liggers met bouten. De brug (ca. 11.00 x 2.25 m) heeft bakstenen landhoofden, op regelmatige afstand voorzien van hardstenen neuten op plekken waar de constructie dat behoeft. In het noordelijke landhoofd is een hardstenen uitsparing voor het brugdek, in het zuidelijke landhoofd is op een hardstenen plateau de draaischijf aangebracht, waarmee via de kettingen de brug kan worden weggedraaid. De brug is voorzien van een smeedijzeren leuning op smalle stijlen. Tussen de stijlen zijn kruislings geplaatste ribben aangebracht die gelijktijdig verband in brugleuning brengen en als versiering werken.

Waardering

De DRAAIBRUG uit is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde dienende als toegangsbrug tot het Fort Uitermeer.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is karakteristiek omdat het een eenheid vormt met het Fort Uitermeer en samenhang kent met sluis, ophaalbrug en sluiswachterwoning en omdat het als bouwtype bij een fort vrij zeldzaam is.

* Het onderdeel is gaaf bewaard en laat zich in het veld nog goed in zijn oorspronkelijke functie herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531347

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	31 oktober 2014
Kadaster deel/nr	82724/69

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Weesp	Amsterdam	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Weesp	Fort Uitermeer

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Weesp	G			641
Weesp	G			639
Weesp	G			615
Weesp	G			621

*Omschrijving***

Cluster 4. Schutsluisen ophaalbrug.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHUTSLUIS en OPHAALBRUG als militair-strategische en civiel waterbouwkundige artefacten bij Fort Uitermeer. Het Fort Uitermeer had van oudsher de functie tot verdediging van de schutsluis in de 's-Gravelandsche Vaart, de vaart die Hilversum verbindt met de rivier de Vecht. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Door middel van een ingenieus systeem van sluizen, duikers, dammen, keerkaden, dijkcoupures, enzovoort, kon het noodzakelijke waterpeil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd worden. Deels werd daarvoor gebruik gemaakt van bestaande civiele waterhuishoudkundige bouwwerken. Soms werden de werken (sterk) aangepast aan de militaire eisen. Een groot deel van de werken werd speciaal ten behoeve van de Nieuwe Hollandse Waterlinie gebouwd.

Toen de reeds bestaande Uitermeerse Schans in de 17de eeuw werd omgebouwd tot het gebastioneerde Fort Uitermeer, was het primaire doel de verdediging van de binnen het fort aangelegde schutsluis met inundatiefunctie. Deze functie bleef bestaan in de eerste decennia van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, ook nog toen de toren was gebouwd. In 1878 werd de oude sluis gesloopt en kwam aan de noordoostzijde buiten het fort een nieuwe schutsluis tot stand. De 's-Gravelandsche Vaart werd omgeleid buiten het fort

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

om. De sluis had een civiele functie om vanaf de Vecht naar Hilversum en de Loosdrechtse Plassen (v.v.) te kunnen varen, maar ook een militaire functie als inundatiesluis. Via de sluis kon water van de (Beneden)Vecht worden overgeheveld naar de 's-Gravelandsche Vaart en van daaruit in de inundatiegebieden ten zuiden en noorden daarvan. De 's-Gravelandsche Vaart staat bovendien in verbinding met de Karnemelksloot en uiteindelijk met de stadsgracht van de vesting Naarden. Over de sluis werd eveneens in 1878 een ijzeren draaibrug geconstrueerd. Deze brug liep in 1945 ernstige schade op bij het opblazen van de sluisdeuren. De draaibrug is in 1947 vervangen door de tegenwoordig over de sluis liggende ophaalbrug, die in 1947 overkwam uit de Krimpenerwaard, waar hij - ten zuidwesten van Gouda - over de Stolwijkersluis lag. De brug had daar een civiele bestemming als onderdeel van de weg over de zuidelijke dijk van de Hollandsche IJssel en maakte deel uit van een viertal identieke bruggen over de Goudsche Vliet in de Krimpenerwaard.

Het ophalen, open draaien of verwijderen / vernietigen van bruggen is sinds de oudheid een probaat middel om indringers te weren. Niet alleen werd zo de doorgang of overtocht over een waterloop, een droge of een natte gracht of een terreindiepte belemmerd of vertraagd, maar ook moest een aanvaller zelf zorgen voor hulpmiddelen om de barrière te nemen. Houten bruggen waren relatief snel te vernietigen, desnoods door ze in brand te steken. Stenen en betonnen bruggen vergden een grotere en meer tijdrovende ingreep, al kon een springlading soms snel het gewenste effect sorteren. Met de komst van ijzeren bruggen - in de loop van de 19de eeuw op grote schaal toegepast in vele verschillende varianten - bleef de tweede mogelijkheid bestaan, maar verdween de eerste. Het opblazen van bruggen was kapitaalvernietiging en gebeurde alleen in uiterste noodzaak. Een manier waarop ijzeren bruggen afgesloten konden worden was die van het uitnemen of ontoegankelijk maken van (kleine) delen ervan - of, zoals hier - het open draaien ervan. Open draaien was hiernaast ook noodzakelijk bij passage van (te hoge) vaartuigen.

Omschrijving

SCHUTSLUIS uit 1878 in de 's-Gravelandsche Vaart. De sluis bestaat uit een enkelvoudige sluiskom met gemetselde bakstenen sluismuren en aan beide zijden dubbele, hardhouten puntdeuren. De sluis meet inclusief hoofden ongeveer 40 x 5 m. De sluismuren zijn voorzien van hardstenen neuten ter plaatse van de bolders en andere elementen die een extra constructieve versteviging behoeven. Vlak voor de oostelijke sluisdeuren is een dubbele rij schotbalkspinningen aangebracht. Deze zijn van belang voor de militaire functie van de sluis, omdat hier door middel van het inlaten van houten (schot)balken het water kon worden opgestuwd, doorgelaten of tegengehouden ten behoeve van de inundaties. Aan de oostzijde van de sluiskom, achter de oostelijke deuren, zijn een smeedijzeren hefconstructie met schuiven en een loopbruggetje toegevoegd. OPHAALBRUG uit 1888 over de schutsluis in de 's-Gravelandsche Vaart. De brug ligt ongeveer in het midden over de sluiskom ter plaatse van een eerdere, ijzeren draaibrug. De gietijzeren ophaalbrug is in 1947 overgekomen van de Stolwijkersluis nabij Gouda, waar hij deel uitmaakte van een serie van vier identieke exemplaren. De van sierwerk voorziene hameipoort draagt het jaartal 1888. In de noordelijke kolom staat het opschrift 'Yzergieterij De Prins van Oranje 's-Hage 1888' (Den Haag). De hameipoort staat niet aan de fortzijde, maar aan de noorzijde van de vaart en is daar met tweemaal twee diagonale stangen verankerd. Ter weerszijden ijzeren leuning en geasfalteerd houten wegdek.

Waardering

De SCHUTSLUIS en OPHAALBRUG uit 1878 en 1888 zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die is gebaseerd op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw). Het onderdeel is een voorbeeld van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde dienende als civiele schutsluis met een militaire functie als inundatiesluis en tevens als uiting van civiele waterbouwkunde, mede vanwege de typologische en historische verwantschap met de nog bestaande bruggen over de Goudsche Vliet in de Krimpenerwaard.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en met name de fort-, sluis- en brugwachterswoning en de nabijgelegen draaibrug die (op de eerste na) ook uit 1878 dateren.

* De onderdelen zijn karakteristiek omdat het Fort Uitermeer van oudsher de functie had van het verdedigen van een schutsluis, die aanvankelijk binnen de fortgracht lag. In 1878 werd onderhavige nieuwe sluis gebouwd, die ook vanaf het fort werd verdedigd.

* De onderdelen zijn tamelijk gaaf bewaard omdat de authentieke sluis, alsmede de brug - door integrale verplaatsing ervan - grotendeels bewaard is gebleven.

Inleiding

Ten oosten van Fort Uitermeer en de schutsluis gelegen FORT-, SLUIS- en BRUGWACHTERSWONING. Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van sluiswachters- of brugwachterswoning. In de toegepaste architectuur bestaat mede hierdoor geen uniformiteit; het gebruikte bouw materiaal varieert, maar is gewoonlijk baksteen of hout en ook het aantal bouwlagen verschilt. Ook voor wat betreft de locatie van een wachterwoning zijn geen duidelijke standaarden; sommige fortwachterswoningen liggen binnen de fortgracht, andere daarbuiten - soms zelfs op enige afstand van het fort. De woning bij Fort Uitermeer bevindt zich ten noorden van de sluis in de 's-Gravenlandsche Vaart en ligt hiermee dus buiten de gracht. De sluis dateert uit 1878 en werd hier gebouwd ter vervanging van een oudere sluis die binnen de fortgracht was gelegen. Eén van de functies van het fort was van oudsher de verdediging van de sluis binnen het fort en vanaf 1878 van de sluis buiten het fort. De fort-, sluis- en brugwachterswoning dateert uit dezelfde periode als de schutsluis. De ophaalbrug dateert uit 1888, maar is een in 1947 geplaatste opvolger van een eveneens uit 1878 stammende draaibrug. Dichter bij de Vecht bevindt zich nog steeds een draaibrug uit datzelfde jaar. Omstreeks 1935 was er een voorstel bij de nabij gelegen kazematten extra grond aan te kopen om een boomgaard en groentetuin aan te leggen en enkele schuurtjes bij de sluiswachterswoning te bouwen. Dit om het geheel het aanzien van een boerderijtje te geven. Dit is echter niet doorgegaan.

Omschrijving

Eind-19e-eeuwse en vermoedelijk uit 1878 of kort daarna daterende FORT-, SLUIS- en BRUGWACHTERSWONING met classicistische stijlkenmerken, die één bouwlaag hoog en in handgevoerde baksteen is opgetrokken. Boven de kroonlijst bevindt zich een schilddak, gedekt met gesmoorde oud-Hollandse pannen. De voorgevel en zijgevels hebben grote witgepleisterde spaarnissen, voorzien van schijnvoegen en getrapte hoeken. De vensters en deuren zijn weer in dieper nissen geplaatst. De gevels zijn symmetrisch ingedeeld. De

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

vensters en deuren zijn grotendeels oorspronkelijk, in ieder geval voor wat betreft de kozijnen, die alle getoogd zijn. De gevel aan sluiszijde is voorzien van een risalerende middenpartij en een dakhuis met zadeldak en keperboogvormig venster.

Waardering

De FORT-, SLUIS- en BRUGWACHTERSWONING (eind 19de eeuw, naar alle waarschijnlijkheid 1878) is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een fort-, sluis en brugwachterwoning horende bij het fort, de sluis en de beide bruggen en met een civiel-militaire functie.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de schutsluis.

* Het onderdeel is karakteristiek omdat een geheel vormt met de schutsluis, uit dezelfde bouwtijd dateert en qua bouwmassa, materiaalgebruik en detaillering een herkenbaar voorbeeld is van woningen met een dergelijke functie uit deze periode.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard gebleven omdat de hoofdstructuur en verschillende details bewaard zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531349

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	31 oktober 2014
Kadaster deel/nr	82724/50

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Weesp	Amsterdam	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Weesp	Fort Uitermeer

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Weesp	G			641

*Omschrijving***

Cluster 4. Fort-, Sluis- en Brugwachterswoning.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Ten oosten van Fort Uitermeer en de schutsluis gelegen FORT-, SLUIS- en BRUGWACHTERSWONING. Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van sluiswachters- of brugwachterswoning. In de toegepaste architectuur bestaat mede hierdoor geen uniformiteit; het gebruikte bouw materiaal varieert, maar is gewoonlijk baksteen of hout en ook het aantal bouwlagen verschilt. Ook voor wat betreft de locatie van een wachterwoning zijn geen duidelijke standaarden; sommige fortwachterswoningen liggen binnen de fortgracht, andere daarbuiten - soms zelfs op enige afstand van het fort. De woning bij Fort Uitermeer bevindt zich ten noorden van de sluis in de 's-Gravenlandsche Vaart en ligt hiermee dus buiten de gracht. De sluis dateert uit 1878 en werd hier gebouwd ter vervanging van een oudere sluis die binnen de fortgracht was gelegen. Eén van de functies van het fort was van oudsher de verdediging van de sluis binnen het fort en vanaf 1878 van de sluis buiten het fort. De fort-, sluis- en brugwachterswoning dateert uit dezelfde periode als de schutsluis. De ophaalbrug dateert uit 1888, maar is een in 1947 geplaatste opvolger van een eveneens uit 1878 stammende draaibrug. Dichter bij de Vecht bevindt zich nog steeds een draaibrug uit datzelfde jaar. Omstreeks 1935 was er een voorstel bij de nabij gelegen kazematten extra grond aan te kopen om een boomgaard en groentetuin aan te leggen en enkele schuurtjes bij de sluiswachterswoning te bouwen. Dit om het geheel het aanzien van een boerderijtje te geven. Dit is echter niet doorgegaan.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Omschrijving

Eind-19e-eeuwse en vermoedelijk uit 1878 of kort daarna daterende FORT-, SLUIS- en BRUGWACHERSWONING met classicistische stijkenmerken, die één bouwlaag hoog en in handgevormde baksteen is opgetrokken. Boven de kroonlijst bevindt zich een schilddak, gedekt met gesmoorde oud-Hollandse pannen. De voorgevel en zijgevels hebben grote witgepleisterde spaarnissen, voorzien van schijnvoegen en getrapte hoeken. De vensters en deuren zijn weer in dieper nissen geplaatst. De gevels zijn symmetrisch ingedeeld. De vensters en deuren zijn grotendeels oorspronkelijk, in ieder geval voor wat betreft de kozijnen, die alle getoogd zijn. De gevel aan sluiszijde is voorzien van een risalerende middenpartij en een dakhuis met zadeldak en keperboogvormig venster.

Waardering

De FORT-, SLUIS- en BRUGWACHERSWONING (eind 19de eeuw, naar alle waarschijnlijkheid 1878) is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een fort-, sluis en brugwachterwoning horende bij het fort, de sluis en de beide bruggen en met een civiel-militaire functie.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de schutsluis.

* Het onderdeel is karakteristiek omdat een geheel vormt met de schutsluis, uit dezelfde bouwtijd dateert en qua bouwmassa, materiaalgebruik en detaillering een herkenbaar voorbeeld is van woningen met een dergelijke functie uit deze periode.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard gebleven omdat de hoofdstructuur en verschillende details bewaard zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument